

УДК 331.56.57 (477)

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Машика Ю.В., к.е.н.

Бобруйко О.І.

*Закарпатський державний університет**м. Ужгород*

У даній статті досліджуються актуальні проблеми безробіття в Україні в сучасних умовах господарювання. Проаналізовано статистичні дані Держкомстату України про кількість безробітного населення за статтю, місцем проживання, причинами незайнятості, попит і пропозицію робочої сили протягом першого кварталу 2013 року, а також про рівень безробіття в період з 2000 по 2012 рр.. Автори охарактеризували основні причини та фактори, що сприяють розростанню безробіття, а також спрогнозували подальшу ситуацію з безробіттям в Україні на 2013-2015 рр., акцентуючи увагу на чинниках, що діятимуть у бік зменшення його рівня. Врахувавши той факт, що рівень безробіття є диференційованим по окремих регіонах України, було виявлено, що при нинішньому рівні створення нових робочих місць у західних областях і природному прирості населення рівень безробіття в цих регіонах у майбутньому набуде ще більшої гостроти. На базі зроблених прогнозів внесено пропозиції щодо подолання негативних наслідків безробіття, а разом з тим покращення ситуації на ринку праці.

Ключові слова: безробіття, активне населення, економічна криза, рівень безробіття, ринок праці, причини незайнятості, безробітне населення, програми зайнятості населення.

In this article we examine current problems of unemployment in Ukraine in the contemporary economy. The statistical data of the State Statistics Committee of Ukraine about the unemployed by gender, residence, cause of unemployment, demand and labor supply during the first quarter of 2013, as well as the unemployment rate between 2000 and 2012, was analyzed. The authors described the main causes and factors that contribute to the proliferation rate, and predicted further the unemployment situation in Ukraine in 2013-2015 years, focusing on factors that act to decrease its level. Taking into account the fact that the unemployment rate is differentiated in some regions of Ukraine, it was found that the current level of job creation in the western regions and the natural population growth rate of unemployment in these regions in the future will become even more acute. On the basis of the forecast, proposals to overcome the negative effects of unemployment and at

the same time improve the situation on the labor market were made.

Keywords: unemployment, active population, the economic crisis, unemployment, the labor market, the causes of unemployment, unemployed population, employment programs.

Актуальність проблеми. Дослідження проблеми безробіття в Україні в сучасних умовах господарювання є досить актуальним [1, с.7]. Безробіття не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство - персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних [2]. Створення в Україні цивілізованого ринку праці, який би дозволяв громадянину оперативно знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки й гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю - працівників необхідної кваліфікації, можливе тільки за наявності ефективної системи працевлаштування.

Аналіз останніх наукових досліджень. Безробіття досліджували такі вітчизняні та іноземні науковці: С. Іванов, Г. Кондратьєв, Т.Черниш, П. Нікіфоров, А. Вольська, В. Пиц, Г. Мамонова, О. Піжук, Н. Тілікіна, В. Ярошенко, Т. Панюк, А. Оукен, Жан Батіст Сей, та інші. Проте, незважаючи на значний науковий доробок названих вчених проблема безробіття не є в повній мірі висвітленою і потребує подальших досліджень, що і стало предметом даного дослідження. При написанні статті використовувались методи статистичні, емпіричні, економіко-математичні, порівняльного аналізу та динамічних рядів.

Метою роботи є дослідження стану безробіття в Україні, аналіз основних проблем та наслідків безробіття, а також визначення напрямків подолання кризових явищ на ринку праці. Період дослідження: 2000-2012 роки та перший квартал 2013 року.

Викладення основного матеріалу дослідження. Безробіття – це соціально-економічне явище, для якого характерно незайнятість частини робочої сили (економічно активного населення) у сфері економіки. Тобто у реальному житті безробіття виступає як перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. Причин безробіття дуже багато, одними з яких є: спад економіки; структурні зрушення; технологічний прогрес та

запровадження нових технологій. Це пов'язано, передусім, з мізерними інвестиціями, низьким рівнем запровадження сучасних технологій в економіку і т. д. [2].

Внаслідок впливу різноманітних фінансово-економічних чинників за останні дванадцять років кількість безробітного населення істотно змінювалась (рис. 1). Так, у 2000 році кількість безробітних (населення у віці 15-70 років) була найбільшою і становила - 2655,8 тис. осіб, а найменшою в 2007 році - 1417,6 тис. осіб, що в 1,87 рази менше порівняного періоду і в 1,17 разів менше поточного періоду [3].

Безробітне населення у віці 15-70 років за
2000-2012 роки

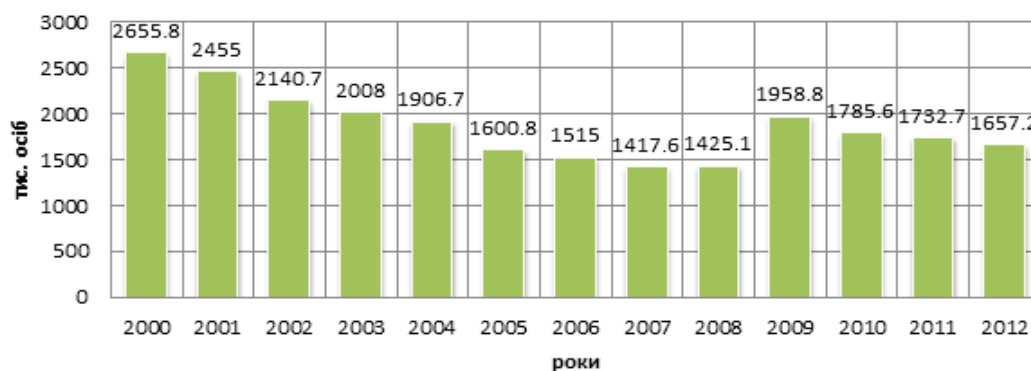

Рис. 1. Безробітне населення за 2000-2012 роки [3]

Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у першому кварталі 2013 року представлена наступними даними (табл. 1). Рівень безробіття серед всього працездатного населення протягом даного періоду коливається від 534,7 тис. осіб (зафіксовано у квітні) до 589,1 тис. осіб (зафіксовано в лютому). Протягом всього звітнього періоду зафіксовано, що кількість безробітного населення жіночої статі коливається від 292,5 тис. осіб (зафіксовано у квітні) до 303,7 тис. осіб (зафіксовано в лютому). Кількість безробітного населення чоловічої статі коливається від 242,2 тис. осіб (зафіксовано у квітні) до 285,4 тис. осіб (зафіксовано в лютому). Отже, аналізуючи отримані дані можемо сказати, що кількість безробітного населення жіночої статі більша, ніж кількість безробітного населення чоловічої статі, така тенденція на ринку праці України зберігається протягом останніх десятиліть.

Щодо сільського та міського населення, то протягом першого кварталу 2013 року кількість міського населення серед безробітних працездат-

ного віку коливається від 316,9 тис. осіб (зафіксовано в січні) до 326,2 тис. осіб (зафіксовано в лютому). Частка сільського населення серед безробітних працездатного віку у 2013 році коливається від 212,4 тис. осіб (зафіксовано в квітні) до 262,9 тис. осіб (зафіксовано в лютому). Це свідчить про те, що серед безробітних працездатного віку переважає міське населення [3].

Таблиця 1. Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2013 році (тис. осіб) [3].

	Січень	Лютий	Березень	Квітень
Всього	564,5	589,1	571,6	534,7
жінки	293,4	303,7	301,5	292,5
чоловіки	271,1	285,4	270,1	242,2
міське населення	316,9	326,2	325,4	322,3
сільське населення	247,6	262,9	246,2	212,4

Рівень безробіття є досить диференційованим по окремих регіонах України. Нині найвищий рівень зареєстрованого безробіття характерний для західних областей республіки — Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської. Найнижчі показники рівня безробіття склалися в Одеській області, м. Києві та Севастополі.

Враховуючи демографічну ситуацію, яка склалася в різних регіонах України, можна передбачити, що при нинішньому рівні створення нових робочих місць у західних областях і природному прирості населення рівень безробіття в регіонах у майбутньому набуде ще більшої гостроти [2].

Причини незайнятості населення у 2013 році (табл. 2):

- особи, які не були зайняті до 1 року (509,2 тис. осіб);
- вивільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва та військовослужбовці, звільнені за скороченням чисельності або штату без права на пенсію (39,6 тис. осіб);
- звільнені за власним бажанням (63,9 тис. осіб);
- звільнені за угодою сторін (251,6 тис. осіб);
- звільнені у зв'язку з закінченням строку договору (114,3 тис. осіб);
- не зайняті з інших причин (39,8 тис. осіб);
- особи, які не були зайняті більше 1 року (62,4 тис. осіб).

Таблиця 2. Кількість зареєстрованих безробітних за причинами незайнятості в 2013 році (січень-березень) [3].

	тис. осіб	у % до підсумку
Всього	571,6	100,0
особи, які не були зайняті до 1 року	509,2	89,1
у т.ч. за причинами незайнятості		
вивільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва та військовослужбовці, звільнені за скороченням чисельності або штату без права на пенсію	39,6	6,9
звільнені за власним бажанням	63,9	11,2
звільнені за угодою сторін	251,6	44,0
звільнені у зв'язку з закінченням строку договору	114,3	20,0
не зайняті з інших причин	39,8	7,0
особи, які не були зайняті більше 1 року	62,4	10,9

Держава повинна намагатись забезпечити усіх працездатних громадян роботою. Найтяжчим є усвідомлення непотрібності суспільству. Тому законодавчо повинні бути визначені заходи, реалізуючи які держава могла б проводити політику повної зайнятості. Суспільство не повинне миритись з безробіттям, відкупляти матеріальною допомогою від людей, які залишились за межами підприємства. Допомога — це вже на крайній випадок, коли використані всі можливості і влаштувати безробітного на роботу не вдасться. Чудовим фактором є те, що громадянин, визнаний безробітним, має право на допомогу по безробіттю. Допомога надається з одинадцятого дня після реєстрації громадянина у державній службі зайнятості до вирішення питання про його працевлаштування, але не більше як 12 місяців протягом наступних трьох років.

Особам передпенсійного віку, які стали безробітними за два роки до настання права на повну пенсію, допомога надається не більше, як 18 місяців. Допомога, що надається безробітним протягом трьох років, у перший рік надається не більше, як на шість місяців, у другий рік не більше, як на три місяці, у третій рік — залишок, що не використаний за попередні два роки. На цих же умовах надається допомога по безробіттю громадянам, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої, понад один рік, перерви.

Початок 2013 року в Україні приніс збільшення кількості безробітних, що є негативним, адже виникає ризик щодо продовження такої тенденції і надалі. За даними Державного комітету статистики, на 1 лютого 2013 року в Державній службі зайнятості було зареєстровано 589,1 тис.

безробітних (564,5 тис. у січні), з них 469,1 тис. (435,8 в січні) тис. отримують допомогу з безробіття (табл.3). Середній розмір допомоги на одного безробітного складає 1117 грн., що на 183 грн. більше, ніж у 2012 році [3].

Таблиця 3. Зареєстроване безробіття у 2013 році [3].

	Всього	З них отримують допомогу по безробіттю	Середній розмір допомоги за місяць, гривень
Січень	564,5	435,8	1089
Лютий	589,1	469,1	1069
Березень	571,6	450,3	1194
Квітень	534,7	408,5	1116

Значне перевищення пропозиції робочої сили, яке існує сьогодні в Україні призводить до того, що зростає кількість «хронічного безробіття», тобто тих, хто не може отримати роботу більше ніж протягом одного року. Незначна позитивна динаміка статистики, щодо зростання попиту на робітників, може бути лише відображенням «сезонності» ринку праці, а ніяк не зростанням економіки та створенням робочих місць (табл. 4).

Таблиця 4. Попит та пропозиція робочої сили у 2013 році [3].

	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб	Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посадах), осіб
Січень	564,5	54,1	104
Лютий	589,1	59,0	100
Березень	571,6	67,8	84
Квітень	534,7	69,5	77

Щоб оцінити ступінь цього впливу, необхідно визначити економічні і соціальні наслідки безробіття:

- скорочення обсягів виробництва валового національного продукту;
- зниження податкових надходжень до державного бюджету;
- зростання витрат на соціальну допомогу безробітним;
- знецінення наслідків навчання;
- масова дискваліфікація;
- посилення соціальної напруженості;
- зниження трудової активності .

На наш погляд, така позитивна тенденція рівня безробіття в Україні є дуже далекою від реальності. Отже, існує багато проблем щодо статистики безробіття в Україні, які не дають змоги об'єктивно оцінювати реалії безробіття в країні: неможливо врахувати осіб, які втратили “надію на працю” в Україні, які не перебувають на обліку в службі зайнятості; статистика не враховує часткову зайнятість. Тих, хто примусово є у відпустках з ініціативи адміністрації, вважаються зайнятими; неправдива інформація з боку “безробітних”. Велика кількість працівників виконують свою роботу без офіційного оформлення, тому майже неможливо перевірити тих, хто отримує виплати з безробіття, й задіяний в тіньовому секторі економіки.

При цьому статистика не враховує, що саме через відсутність роботи 7 мільйонів наших співвітчизників виїхали за кордон на заробітки. Не включається до складу безробітних ні 2 мільйони селян, які живуть лише із присадибного господарства, ні тих, котрі працюють на «чверть ставки», ні тих, що мають тимчасові підробітки. Значна частина населення зараз перебуває в умовах вимушеної неповної зайнятості. Лише чисельність працюючих в режимі неповного робочого тижня перевищує 2 млн. чоловік [5, с.111].

Намагаючись прогнозувати подальшу ситуацію з безробіттям в Україні на 2013-2015 рр., необхідно враховувати чинники, що діятимуть як у бік збільшення, так і в бік зменшення його рівня. Зростання, зокрема, спричинятимуть: потреба структурної реорганізації неефективної економіки; зняття штучних обмежень щодо зростання циклічного безробіття; дефіцитність інвестицій для створення нових робочих місць; відсутність досвіду роботи служб зайнятості, дисципліни та відповідальності виконавчої влади.

Беручи до уваги ситуацію, яка склалась на території України та світі, потрібно розглянути чинники, які діятимуть у бік скорочення безробіття: безмежність незадоволеного попиту і можливість створення нових робочих місць у багатьох сферах, особливо у сфері послуг; нерозвиненість приватного сектору і наявність тіньової економіки, які в разі скасування адміністративного тиску зможуть залучити значну частину непрацюючих осіб; традиційно низький рівень зарплати і слабкість профспілок, які не

можуть домогтися підвищення загального рівня зарплати, і пов'язане з цим обмеження попиту на працю [6].

Для подолання безробіття в Україні потрібно проводити певні заходи, такі, як: реалізація державної та регіональної програм зайнятості; приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм; захист внутрішнього ринку праці; приєднання України до міжнародного ринку праці; забезпечення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних та ін.

Також необхідно звернути увагу на оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття [7].

Основними напрямками вирішення проблеми безробіття в Україні на наш погляд можуть бути: стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу; відповідність держзамовлення на підготовку спеціалістів у відповідності із реальним станом попиту на робочу силу; надання податкових кредитів підприємствам за кожне нове створене робоче місце; збільшення терміну та обсягу виплат допомоги по безробіттю; надання допомоги по безробіттю працівникам з тимчасовою зайнятістю; збільшення фінансування заходів щодо надання ефективної підтримки пошуку робочих місць безробітними; надання податкових пільг для підприємств з високою часткою зайнятого сільського населення [8].

Висновки. Отже, високий рівень безробіття - це проблема, яку потрібно вирішувати і яка потребує глибокого наукового аналізу та вироблення на цій основі практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розробки і реалізації ефективної соціально-економічної політики, направленої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально-допустимого рівня. Незважаючи на те, що рівень безробіття поступово зменшується, це не означає, що цій проблемі слід приділяти менше уваги, а навпаки слід звернути увагу на постійне збільшення його тривалості, а також на приховане й циклічне безробіття, адже вони

є домінуючими формами безробіття в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайнятість: випробування кризою//Урядовий кур'єр.–2010.– №4(26 січня).– с. 6.
2. Лопатіна К. А. Стан та напрями ліквідації проблеми безробіття в Україні/ К. А. Лопатіна // Управління розвитком. – 2011. - №16(113). С. 85-86
3. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи. – № 1, 2009 стор. 4 - 5
5. Журнал «Економіка та держава» – наукове фахове видання України з питань економіки – 2009. – №1. – С. 4–5.
6. Л.І. Галькін. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Галькін Л.Г // Економіка та регіони. – 2007. – №2. – с. 110 – 113.
7. Рівень безробіття в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/>
8. Купчанко М. Я., Погоріла І. І. Україна та Європейський союз у світовій хвилі безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org>